

Marc Ancel (1902–1990), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja

Marc Ancel (1902-1990), Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Marc Ancel a huszadik századi francia jogtudomány és büntetőjogi gondolkodás egyik legnagyobb hatású alakja. Bíróként (magistrat) és jogtudósként egyaránt kiemelkedő pályát futott be. Egyszerre volt a Semmítőszék (Cour de cassation) tanácselnöke és az összehasonlító jog nemzetközi tekintélye. Nevéhez fűződik az *új társadalomvédelem* (défense sociale nouvelle) elméletének megalkotása, amely a büntetőrendszer egészét az elkövető társadalmi rehabilitációja köré szervezi újra. Robert Badinter, a halálbüntetés 1981-es franciaországi eltörlésének kezdeményezője szerint Ancel életműve képezte az új francia Büntető Törvénykönyv megszövegezésének szellemi alapját.

Jelen tanulmány Ancel életútját, tudományos munkásságát és kiterjedt akadémiai-intézményi tevékenységét tekinti át, külön hangsúlyt fektetve arra, hogy a bírói gyakorlat és az elméleti-tudományszervezői szerepvállalás miként fonódott össze pályáján.

1. Életút és bírói pályafutás

Marc Ancel 1902. július 14-én született a Pyrénées-Atlantiques megyei Izeste településen, Léon Ancel tanítóképző-igazgató fiaként. Középiskolai tanulmányait a párizsi Henri-IV líceumban fejezte be, majd 1922-ben bölcsészdiplomát (licence de lettres) szerzett. Ezt követően fordult a jog felé: 1927-ben szerezte meg jogi doktorátusát, doktori értekezését az angol *common law* rendszeréről írta. 1929-ben sikeresen letette a bírói pályára lépéshez szükséges vizsgát.

Az 1950-es és 1960-as években a Semmítőszék bírója (conseiller) lett. E testületben 1953-as kinevezésétől kezdve tizenhét éven át szolgált. Pályáját a Semmítőszék tiszteletbeli tanácselnökként (président de chambre honoraire) zárta. Bírói munkája mindvégig szoros kapcsolatban állt tudományos és jogösszehasonlító érdeklődésével, amely az egész életművét áthatotta. Marc Ancel 1990. szeptember 4-én, a dél-franciaországi Grasse-ban halt meg, csaknem kilencvenévesen.¹

2. Az „új társadalomvédelem” elmélete

Ancel fő műve, a *La Défense sociale nouvelle, un mouvement de politique criminelle humaniste*² 1954-ben jelent meg, és a szerzőt egy csapásra a nemzetközi büntetőjogi gondolkodás élvonalába emelte. A kötetet kilenc nyelvre fordították le, és világszerte lelkes

¹ „Marc Ancel”, Wikipédia (francia nyelvű kiadás), fr.wikipedia.org/wiki/Marc_Ancel (életrajzi és bibliográfiai adatok, kitüntetések).

² Marc Ancel: *La défense sociale nouvelle. Un mouvement de politique criminelle humaniste*. Paris, Éditions Cujas, 1954, 184 p. (2. kiadás: 1966; 3., átdolgozott kiadás: 1981.) A mű bibliográfiai adataihoz lásd Bibliothèque nationale de France, data.bnf.fr.

fogadtatásban részesült.³ Az elmélet a második világháborút követő szellemi légkörben született, amelyet a hagyományos megtorló büntetőrendszerek megkérdőjelezése és a büntető intézmények humánusabb, tudományosabb alapokra helyezésének igénye jellemezett.

Ancel gondolkodása két korábbi irányzattal is szembehelyezkedett. A megtorlásra (rétribution) összpontosító klasszikus iskolával és az elkövető veszélyességét (dangerosité) középpontba állító pozitivisták iskolával egyaránt. Ehelyett a pszichológia, a szociológia és az összehasonlító jog eredményeit integrálva a büntetést a közjót szolgáló, realista és hatékony büntetőpolitika eszközeként fogta fel.

Az elmélet néhány sarokpontja világosan kirajzolja humanista irányultságát. Középpontjában a társadalmi rehabilitáció mint elsődleges cél áll. A büntetés Ancel felfogásában többé nem elsősorban megtorlás vagy vezeklés, hanem az elkövető társadalmi visszailleszkedésének eszköze, amely a közösség védelmét az egyén valódi érdekével igyekszik összhangba hozni. Ehhez szorosan kapcsolódik a büntetés egyéniesítésének követelménye: Ancel az elkövető személyiségének vizsgálatán alapuló, előrettekintő szemléletet hirdetett, amely a visszaesés megelőzését a sematikus szankciók helyett az esetenkénti sajátosságokhoz igazított intézkedésekkel kívánta elérni. Elméletében a felelősség a reszocializáció mozgatórugójává vált. Kerülve a szabad akaratról szóló metafizikai vitákat, a felelősségérzetet olyan pszichoszociális valóságként kezelte, amelyet a reintegráció szolgálatába lehet állítani, a büntetőjogi „kezelést” pedig a „felelősség újranevelésének” tekintette. Mindezt a kettős védelem gondolata fogta egységbe. Az új társadalomvédelem a közösség biztonságát és az egyén érdekét nem egymással szemben álló, hanem összeegyeztethető célként fogta fel, és éppen ez adja humanista jellegét.⁴

Ancel meggyőződése szerint az igazságszolgáltatásnak az egész embert kell megítélnie, nem pusztán az elkövetett cselekményt, és a szankciókat egyéniesítenie, valamint változatossá kell tennie. Az irányzatból számos konkrét jogintézmény is kinőtt a francia jogban, így a büntetés-csökkentés, a „félszabadság” (*semi-liberté*) és a kimenő intézménye.⁵ Tágabb szellemi hatása pedig egészen a halálbüntetés 1981-es eltörléséig és az 1994-ben hatályba lépett új Büntető Törvénykönyvig ível.

3. Akadémiai és nemzetközi tudományos tevékenysége

Ancel munkásságának egyik legfontosabb dimenziója a tudományos szervezés és a nemzetközi jogi együttműködés volt. Az összehasonlító jog terén meghatározó szerepet játszott. Az Összehasonlító Jogalkotási Társaság (*Société de législation comparée*) főtítkára, majd elnöke lett. E minőségében a jogösszehasonlítás úgynevezett funkcionális módszerének egyik legkövetkezetesebb alkalmazójaként tartják számon, előbb a polgári jog, majd a büntetőjog

³ „M. Ancel, La défense sociale nouvelle” [könyvismertetés], *Revue internationale de droit comparé*, 6. évf. 4. sz., 1954, 842–847. o. (Persée, persee.fr).

⁴ „Marc Ancel (1954) – La défense sociale nouvelle”, *Psychocriminologie* (psychocriminologie.free.fr) – az elmélet elemző összefoglalása.

⁵ „ANCEL Marc”, Centre de ressources historiques (CRHCP) – École nationale d’administration pénitentiaire, enapagen2.bibenligne.fr/ancel-marc (pályafutás, intézményi tisztségek, az elmélet gyakorlati hatásai).

területén, amit *Utilité et méthodes du droit comparé*⁶ című, 1971-ben megjelent munkája is tükröz. E módszertani hagyományt a következő nemzedékben többek között Mireille Delmas-Marty vitte tovább.

Intézményi és nemzetközi szerepvállalása rendkívül kiterjedt volt. Bírói hivatását a Semmítőszéknél 1953-tól töltötte be, majd annak tiszteletbeli tanácselnökeként vonult vissza. Tudományszervezői pályájának súlypontját az Összehasonlító Jogalkotási Társaság jelentette, amelynek előbb főtitkára, utóbb elnöke volt. A Társaság 1969-es centenáriumán egyszerre a Semmítőszék tanácselnökeként és a Társaság elnökeként mondott ünnepi beszédet.⁷ A Francia Összehasonlító Jogi Központ (Centre français du droit comparé) keretében az európai büntető törvénykönyveket bemutató, *Les Codes pénaux européens*⁸ (Az európai büntető törvénykönyvek, 1957–1961) című nagyszabású forráskiadvány megjelentetését gondozta.

Európai és nemzetközi tisztségeinek sora tovább szélesítette hatókörét. Az Európai Jogászok Szövetsége (Association des juristes européens) igazgatótanácsának tagjaként, majd az 1970-es években elnökeként tevékenykedett, az UNESCO égisze alatt működő Nemzetközi Jogtudományi Társaságnak (Association internationale des sciences juridiques) pedig szintén elnöke volt. Az Európa Tanács Európai Bűnügyi Problémák Bizottságát (Comité européen pour les problèmes criminels) 1957 és 1962 között vezette, s meghatározó alakja volt a Nemzetközi Társadalomvédelmi Társaságnak (Société internationale de défense sociale) is, amely intézményi keretet adott elmélete világszintű terjedésének. Tudományos elismertségét betetőzte, hogy 1970-ben a tekintélyes Erkölcs- és Politikatudományi Akadémia (Académie des sciences morales et politiques) tagjává választották.⁹ Akadémikusi kardját 1970. december 5-én, a Semmítőszéken vette át.

Ancel tudományos műhelyének kiindulópontja az Összehasonlító Jogi Intézet keretében működő Társadalomvédelmi Kutatóközpont (Centre d'études de défense sociale) volt. Fő műve épp e központ kiadványsorozatát nyitotta meg 1954-ben. A kortársak visszaemlékezései szerint Ancel mentes volt minden hiúságtól, ám rendíthetetlenül hitt eszméi helyességében. Nemzetközi hírneve már jóval azelőtt jelentős volt, hogy a különféle akadémiák tagjukká választották volna.

4. Marc Ancel és a Magyar Tudományos Akadémia

Ancel nemzetközi tekintélyének és tudományos kapcsolatrendszerének külön fejezetét alkotja a közép- és kelet-európai jogtudományhoz, s ezen belül a magyar jogélethez fűződő viszonya. A hidegháború évtizedeiben Ancel a nyugati jogászok között szokatlan nyitottsággal fordult a

⁶ Marc Ancel: *Utilité et méthodes du droit comparé. Éléments d'introduction générale à l'étude comparative des droits*. Neuchâtel, Éditions Ides et Calendes, 1971, 139 p.

⁷ „Allocution de M. Marc Ancel”, *Revue internationale de droit comparé*, 21. évf. 4. sz., 1969, 733–736. o. (Persée, persee.fr).

⁸ *Les Codes pénaux européens*. Marc Ancel (szerk.). Paris, Centre français de droit comparé, 1957–1961, 5 kötet.

⁹ Académie des sciences morales et politiques, „Dossier Hommages” (RIDC), academiesciencesmoraletpolitiques.fr (a jogösszehasonlítás funkcionális módszere; Ancel akadémiai szerepe).

szocialista országok jogrendszerei felé. Az összehasonlító jogot nem a rendszerek szembeállításának, hanem a párbeszédnek az eszközeként fogta fel, és tudatosan ápolta a keleti akadémiákkal és jogtudományi intézetekkel fenntartott szakmai kapcsolatokat. E nyitottságát tükrözi a jugoszláv Zászló Érdemrend parancsnoki fokozata is, amelyet munkássága elismeréseként vehetett át.

Ebbe a szélesebb összefüggésbe illeszkedik a Magyar Tudományos Akadémiával kialakult kapcsolata. Ancelt életművének és a magyar jogtudománnyal ápolat kapcsolatainak elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választották, s e tagságát haláláig, 1990-ig megőrizte.¹⁰ Megválasztása egyszerre szólt az összehasonlító jog és a büntetőjogi reformgondolkodás nemzetközi tekintélyének, és annak a szerepnek, amelyet az „új társadalomvédelem” eszméinek a vasfüggöny két oldala közötti közvetítésében játszott. Az általa képviselt humanista büntetőpolitika a magyar büntetőjog-tudományban is élénk visszhangra talált. A társadalmi reintegrációt, a büntetés egyéniesítését és a tettes személyiségének figyelembevételét középpontba állító gondolatai szervesen illeszkedtek a hazai büntetőjogi reformtörekvések szellemi hátteréhez.

Akadémiai tagsága túlmutatott a pusztá megtisztelő címen. Kifejezte azt a kölcsönös szakmai megbecsülést, amely a francia és a magyar összehasonlító jogtudomány között fennállt, s amelyet Ancel személyes tekintélye és intézményi kapcsolatai éltettek. A Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjainak sorában Ancel a jog- és államtudományok azon nemzetközi képviselőit gyarapította, akiknek munkássága a magyar tudományosság számára is iránymutató volt. Halálával a hazai és a nemzetközi jogtudomány egyaránt egyik legjelentősebb, a hidegháborús megosztottságon átívelő szellemi hídépítőjét veszítette el.

5. Utóélet és hatás

Marc Ancel öröksége a francia és a nemzetközi büntetőjogban egyaránt eleven maradt.¹¹ Elméleti munkássága nemcsak a tudományos vitákat, hanem a gyakorlati büntetésvégrehajtási reformokat is formálta, és tovább él a jogösszehasonlítás módszertani hagyományában. Gondolatai köré a mai napig szerveznek tudományos konferenciákat, munkásságát pedig önálló monográfiák értékelik újra, köztük Bruno Dreyfus 2010-es, a veszélyesség és a biztonsági intézkedések mai vitáival összefüggésbe hozó kötete.¹²

Ancel jelentőségét jól mutatja, hogy az új társadalomvédelem programja, jóllehet kollektív mű volt, Franciaországban elválaszthatatlanul összeforrt az ő nevével és személyes elkötelezettségével. A humanista büntetőpolitika, amelynek középpontjában nem a társadalom és az egyén szembeállítása, hanem összebékítésük áll, máig a modern büntetőjogi reformgondolkodás egyik alapvető viszonyítási pontja.

¹⁰ Magyar Tudományos Akadémia – a tiszteleti tagok jegyzéke (MTA Almanach / az MTA tagsági adatbázisa), Marc Ancel akadémiai tagságára vonatkozó adatok.

¹¹ „Que reste-t-il de la défense sociale nouvelle?”, *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 2017/2 (Cairn.info, droit.cairn.info) – az életmű utóélete és értékelése.

¹² Bruno Dreyfus: *Regard contemporain sur la défense sociale nouvelle de Marc Ancel*. Xavier Pin előszavával. Paris, L'Harmattan (La Librairie des Humanités), 2010, 221 p.

6. Összegzés

Marc Ancel életműve a tudós, a bíró és a nemzetközi tudományszervező szerepének ritka egységét példázza. Bírói pályája a Semmítőszék legmagasabb köreiig ívelt, elméleti munkássága az új társadalomvédelem koncepciójában csúcsosodott ki, akadémiai tevékenysége pedig a francia és európai jogtudomány számos meghatározó intézményét (a francia akadémiáktól a Magyar Tudományos Akadémiáig) fogta össze. Az elkövető rehabilitációját, a büntetés egyéniesítését és az emberi méltóság tiszteletét középpontba állító szemlélete a huszadik századi büntetőjog egyik legmaradandóbb humanista teljesítménye, amelynek hatása a francia Büntető Törvénykönyv reformjában és a mai büntetőpolitikai gondolkodásban egyaránt tetten érhető.

Felhasznált források

Ancel, Marc: *La défense sociale nouvelle. Un mouvement de politique criminelle humaniste*. Paris, Éditions Cujas, 1954 (2. kiadás: 1966; 3., átdolgozott kiadás: 1981).

Ancel, Marc (szerk.): *Les Codes pénaux européens*. Paris, Centre français de droit comparé, 1957–1961 (5 kötet).

Ancel, Marc: „Allocution de M. Marc Ancel”. *Revue internationale de droit comparé*, 21. évf. 4. sz., 1969, 733–736. o. (Persée, persee.fr).

Ancel, Marc: *Utilité et méthodes du droit comparé. Éléments d'introduction générale à l'étude comparative des droits*. Neuchâtel, Éditions Ides et Calendes, 1971.

Académie des sciences morales et politiques: „Dossier Hommages” (RIDC). academiesciencesmoralesetpolitiques.fr.

Bibliothèque nationale de France: *La défense sociale nouvelle – Marc Ancel (1902–1990)*. data.bnf.fr.

Centre de ressources historiques (CRHCP) – École nationale d'administration pénitentiaire: „ANCEL Marc”. enapagen2.bibenligne.fr/ancel-marc.

Dreyfus, Bruno: *Regard contemporain sur la défense sociale nouvelle de Marc Ancel*. Xavier Pin előszavával. Paris, L'Harmattan (La Librairie des Humanités), 2010.

„M. Ancel, La défense sociale nouvelle” [könyvismertetés]. *Revue internationale de droit comparé*, 6. évf. 4. sz., 1954, 842–847. o. (Persée, persee.fr).

Magyar Tudományos Akadémia – a tiszteleti tagok jegyzéke (MTA Almanach / az MTA tagsági adatbázisa).

„Marc Ancel (1954) – La défense sociale nouvelle”. *Psychocriminologie*, psychocriminologie.free.fr.

„Marc Ancel”. Wikipédia (francia nyelvű kiadás), fr.wikipedia.org/wiki/Marc_Ancel.

„Que reste-t-il de la défense sociale nouvelle?”. *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 2017/2 (Cairn.info, droit.cairn.info).

Badó Attila intézetvezető egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem
Állam-és Jogtudományi Kar

email: attila@badoat.hu